

مغز، شناخت و رفتار

مجموعه نخست از سلسله سخنرانی‌های ارائه شده
در سمینارهای مغز، شناخت و رفتار، بیمارستان روزبه

نگارش

حبیب‌الله قاسم‌زاده

حمیدرضا نقوی

کامبیز بدیع

مناد شریفی

علی‌اکبر جاتی صفا

کتاب ارجمند

سرشناسه: سمینارهای ادواری دپارتمان روان پزشکی بیمارستان روزبه (۱۳۸۷-۱۳۹۱: تهران)
عنوان و نام پدیدآور: مغز، شناخت و رفتار: مجموعه مقالات سمینارهای ادواری بیمارستان روزبه / تألیف حبیب الله قاسم زاده... [و دیگران].
مشخصات نشر: تهران: کتاب ارجمند، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری: ۱۶۸ ص، قطع: رقی
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۰۰-۳۲۲-۵
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: تألیف حبیب الله قاسم زاده، حمیدرضا نقوی، کامبیز بدیع، ونداد شریفی، علی اکبر نجانی صفا.
عنوان اصلی: روان پزشکی - مقاله ها و خطابه ها، روان شناسی

شناسه افزوده: نقوی، حمیدرضا، ۱۳۵۱-

رده بندی کنگره: RC۴۵۴/م۳۶ ۱۳۹۲

رده بندی دیویی: ۶۱۶/۸۹

شماره کتابشناسی ملی: ۳۳۴۰۴۶

حبیب الله قاسم زاده، حمیدرضا نقوی،

کامبیز بدیع، ونداد شریفی، علی اکبر نجانی صفا

مغز، شناخت و رفتار

مجموعه نخست از سلسله سخنرانی های ارایه شده در

سمینارهای مغز، شناخت و رفتار، بیمارستان روزبه

فهرست: ۸۰۰

نشر: کتاب ارجمند

صفحه آرا: معصومه دلتواز

طراح جلد: احسان ارجمند

چاپ: [نام ناشر]، [نام ناشر]

چاپ اول، اردیبهشت ۱۳۹۳، ۱۱۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۰۰-۳۲۲-۵

www.ketabirjmandpub.com

این اثر، مشمول قلمرو حمایت از مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۳۸ ه. ش، می باشد. هر کس با قصد سوء از این اثر را بدون اجازه مؤلف، ناشر، ناشر یا پخش یا عرضه کند مورد پیگرد قانونی خواهد بود. حقوق محفوظ از دیگران محفوظ است.

میراث انتشارات ارجمند

- دفتر مرکزی: تهران بلوار کشاورز، پلاک ۱۶، ۲۹۲، تلفن ۸۸۹۷۷۰۰۲
شعبه مشهد: ابتدای احمدآباد، پاساژ [نام پاساژ]، انتشارات مجد دانش، تلفن ۰۵۱۱-۸۴۴۱۰۱۶
شعبه اصفهان: خیابان چهارباغ بالا، پاساژ [نام پاساژ]، تلفن ۰۳۱۱-۶۲۸۱۵۷۴
شعبه رشت: خ نامجو، روبروی ورزشگاه غدیر، تلفن ۰۱۳۱-۳۲۳۲۸۷۶
شعبه بابل: خ گنج افروز، پاساژ گنج افروز، تلفن ۰۱۱۱-۲۲۲۷۷۶
شعبه ساری: بیمارستان امام، روبروی ریاست تلفن ۰۹۱۱۸۰۰۰۰
شعبه کرمانشاه: خ مدرس، پشت پاساژ سعید، کتابفروشی [نام کتابفروشی] تلفن ۰۸۳۱-۷۲۸۴۴۳

بهها: ۸۰۰۰ تومان

با ارسال پیامک به شماره ۰۹۹ ۰۹۹ ۰۵۹۹ ۱۰۰۰ در جریان تازه های نشر ما قرار می گیرید:

- ارسال عدد ۱: دریافت تازه های نشر پزشکی به صورت پیامک
ارسال عدد ۲: دریافت تازه های نشر روان شناسی به صورت پیامک
ارسال ایمیل: دریافت خبرنامه الکترونیکی انتشارات ارجمند به صورت ایمیل

مقدمه.....	۵
از قصه‌های مغز تا قصه‌های مردم: ساختار و کارکرد مغز چه گونه شالوده‌های فرهنگی را شکل می‌دهد.....	۱۱
حمیدرضا نقوی	
نقدی بر مقاله حمیدرضا نقوی: «فرهنگ آمد دلیل فرهنگ؟».....	۷۰
ونداد شریفی	
شناخت: از حسن‌رزی حسن‌آگینی و حسن‌آمیزی.....	۷۳
حبیب‌الله قاسم‌زاده	
نقدی بر مقاله حسن‌الله قاسم‌زاده: «گریز از بن‌بست چندپارگی».....	۱۱۴
محسن ارجمند	
تابلوی معنایی: دستاورد معنایی تحلیلی و جودی پدیداری.....	۱۱۷
کامبیز بدیع	
نقدی بر مقاله کامبیز بدیع: «پدیدارشناسی بی‌درمانی در نابل: رویکرد کلاسیک».....	۱۲۷
حبیب‌الله قاسم‌زاده	
از باور تا هذیان: نوشتاری درباره چگونگی شکل‌گیری باورهای بیماران دچار پسیکوز.....	۱۲۹
ونداد شریفی	
نقدی بر مقاله ونداد شریفی: «هذیان، چیزی بیش‌تر از یک باور «درست»».....	۱۵۲
حمیدرضا نقوی	
در جست‌جوی صدای تیک‌تاک در مغز.....	۱۵۶
علی‌اکبر نجاتی صفا	
نقدی بر مقاله علی‌اکبر نجاتی صفا: «آیا ادراک ما از زمان، امری وابسته به فرهنگ است؟».....	۱۶۵
ونداد شریفی	

توصیف و تبیین آنچه به عنوان فرایندها و فعالیت‌های ذهنی یا مغزی تلقی می‌شوند، از دیرباز به وسیله افراد کُنِج‌کاو و علاقه‌مند مطرح بوده است و متناسب با سطح رشد دانش و فن‌آوری و آگاهی، آرای بی‌شمار درباره آن‌ها ارایه شده است. اما پرداختن به این نوع فرایندها و فعالیت‌ها به شیوه‌ای منظم، روش‌مند و به اصطلاح علمی، بسیار دیر صورت گرفت. به گفته برتراند راسل، بشر ابتدا بیرون از خود را موضوع مطالعه جدی قرار داد؛ ابتدا گیاهان و آسمان آغاز کرد و بعد به زمین و حیات جانوران و گیاهان و بدن انسان و آنچه به ذهن انسان رسید. شاید یکی از علل عمده این فاصله زمانی، شناخت ذهن و فعالیت‌های ذهنی و مغز، از طریق خود این فعالیت‌ها باشد. می‌بایست دانشمندان به اندازه کافی اهمیت موضوع قرار دادن این نوع عمل‌کردها در مغز و کنترل عوامل مهم و مؤثر در شکل‌گیری و تحول آن‌ها پی می‌بردند و در چهارچوب برنامه‌ای مشخص، به بررسی و تحقیق در این باب می‌پرداختند.

در جریان این نوع روش‌گزینی، منظم و روش‌مندانه، دانشمندان به تدریج، به این نتیجه ارزش‌مند دست یافتند که برای طرح مسائلی از قبیل شناخت، هیجان‌ها و عواطف و آگاهی و ارائه پاسخ به این گونه مسائل، باید از مرزهای علوم تک‌تخصصی فراتر رفت و پای به عرصه علوم میان‌رشته‌ای و چندرشته‌ای نهاد. آنچه در علوم رفتاری، عصب‌شناختی و اجتماعی - به عنوان رشته‌های کم‌وبیش مجزا از هم - حاصل آمده بود، اگرچه به بسیاری از پرسش‌ها پاسخ‌های فراهم کرده بود، اما پرسش‌هایی نیز همچنان بدون پاسخ مانده بود و یا خود پاسخ‌های فراهم شده، سؤال‌های جدیدی را مطرح کرده بود. برای طرح این نوع پرسش‌ها می‌بایست بدان‌ها از خود محققان رشته‌های مختلف، تبادل اطلاعات صورت می‌گرفت و بعد از مدتی که تا موضوع مورد بررسی، از دیدگاه‌های مختلف، مورد بحث قرار گیرد. حاصل این نوع فعالیت‌ها پیدایش رشته‌های دو رگه‌ای از قبیل نوروپسیکولوژی، روان‌شناسی زبان، روان‌شناسی زبان و غیره بود که اصطلاحات و مفاهیم مشترک خاص خود را پدید آوردند. دنبال این نوع هم‌گرایی‌ها بود که از دهه پنجم قرن بیستم، بر پایه علوم روان‌شناسی، زیست‌شناسی، علوم رایانه‌ای، زبان‌شناسی و فلسفه، علم جدیدی تحت عنوان (علم

شناخت‌پژوهی)^۱ پا به عرصه وجود نهاد. روش‌شناسی در این علم عمدتاً برخاسته از روان‌شناسی بود، اما با توجه به پیچیدگی و تنوع مسائل مورد مطالعه در آن که تقریباً همه جنبه‌ها و لایه‌های مختلف تفکر، زبان، توجه، حافظه و استدلال و آگاهی را دربرمی‌گیرد، مدل‌های مختلفی در این عرصه ارایه شد. این مدل‌ها به اعتبار نقشی که هریک از علوم پایه‌ای شناخت‌پژوهی ایفا می‌کردند، مورد شناسایی و ارزیابی قرار می‌گرفتند. امروزه، با پیوند خوردن شناخت‌پژوهی با جریان بسیار قدرت‌مند عصب‌پژوهی (نوروساینس) که خود حاصل تحقیقات و مدل‌سازی‌های بسیار نوآورانه‌ای در زمینه مبانی زیستی و فیزیولوژیک مغز و رفتار است، علم یا مجموعه علوم عصب‌پژوهی شناختی پدید آمده است. این علم با استفاده از مجهزترین ابزارها و وسایل آزمایشگاهی و با به کارگیری مفاهیم و روش‌های دقیق نظری، با شتابی حیرت‌انگیز به پیش می‌تازد؛ به گونه‌ای که تأثیر انکارناپذیری در تکرش انسان به خود و جهان خارج گذاشته است. و جالب است که امروزه، مسئولان سیاسی، فرهنگی، هنری و حتی فلسفی نیز در این چهارچوب تعریف و فرمول‌بندی مشغولند.

در جامعه‌ی ایران در این گونه تحولات از حدود چهار دهه پیش آغاز شده و در بیست سال اخیر رشد نسبی پیدا کرده است. البته هنوز با آن‌چه در جوامع علمی پیش‌رفته می‌گذرد، تفاوت‌های بارز و قابل‌توجهی در این فناوری‌ها مخصوصاً از جهت استفاده از ابزار و تکنولوژی و نیز از لحاظ مبانی و فرمول‌بندی‌های نظری، چشم‌گیر و قابل ملاحظه است. اما جای خوش‌حالی است که در چند سال اخیر علمی ایران در رشته‌های شناخت‌پژوهی و عصب‌پژوهی در سطح دکترا دانش‌جویت پیدا کرده و شناخت‌پژوهی مورد استقبال بسیاری از جوانان قرار می‌گیرد. مسلماً هر قدر امکان تحقیق و بررسی در این باره بیش‌تر فراهم شود و هر قدر این مراکز بتوانند فعالیت‌های علمی خود را با مراکز معتبر دیگر جهانی هماهنگ گردانند، شاهد حرکت و پویایی بیش‌تری در جامعه‌مندان و دانشجویان خواهیم بود و در ارتقای علوم شناختی در سطح جهانی، سهم خود را اختصاص خواهیم داد.

هم‌سو با این گونه فعالیت‌ها در مراکز دانشگاهی و محافل علمی، گروه‌هایی بر آن شد که هسته کوچکی به طور غیررسمی در بیمارستان روزبه تشکیل شد و شروع به کار کند. تشکیل چنین هسته‌ای در بیمارستان روزبه حداقل می‌تواند این فایده را داشته باشد که رزیدنت‌های روان‌پزشکی و دانش‌جویان رشته روان‌شناسی بالینی، هرچه

بیش‌تر و دقیق‌تر در جریان تحولات جدید علوم شناختی و عصبی قرار بگیرند و دید جامع‌تری نسبت به شناخت و طبقه‌بندی بیماری‌های روانی و مداخله‌های زیست‌شناختی و روان‌شناختی پیدا نمایند. در عین حال، اساتید، از علاقه‌مندی‌ها و کارهای تحقیقی همکاران خود آگاهی پیدا کنند.

در طی جلسات متعددی که این گروه تشکیل داد، هدف، ضرورت و اهمیت چنین فعالیتی تا حد زیادی مشخص و متناسب با این جنبه‌ها سازوکار آن نیز روشن شد. هدف، ایجاد فضای لازم برای تبادل اطلاعات بین محققان و صاحب‌نظران، و در عین حال، کمک به رشد و گسترش تفکر علمی و چندجانبه درباره فعالیت‌های علمی، در نهایت، شفاف‌سازی هرچه بیش‌تر مفاهیم و سازه‌های علمی مربوط به علوم شناختی است. ضرورت این حرکت علمی درک این واقعیت است که مسائل مربوط به شناخت، ماهی، عواطف و اصولاً پردازش اطلاعات در ذهن، باید در چهارچوب علوم میان‌رشته‌ای بررسی شوند. مثلاً ما نمی‌توانیم چه‌گونه‌ی شکل‌گیری «بازخوردها» را صرفاً به زیست‌شناسی محدود کنیم. روان‌شناسی یا فلسفه برگردانیم. و یا با اصل‌گرفتن جنبه‌ای از آن، بقیه جنبه‌ها کاملاً نادیده و با اهمیت کم‌تر در نظر بگیریم. اهمیت موضوع را می‌توان، در تأثیر این نوع برخورد، و نگرش به فرایندها و فعالیت‌های مغز و ذهن - بهنجار یا نابهنجار - دانست. به عنوان مثال، مغز به مطرح شدن نورون‌های آینده‌ای، توانسته در مورد شکل‌گیری قابلیت‌هایی از قبیل هوش، تفکر، تصمیم‌گیری و هم‌هیجانی کمک مؤثری نماید، بدون آن‌که نقش محیط و مخصوصاً عوامل اجتماعی و فرهنگی در آن، عوامل دست‌دوم تلقی شوند. در حقیقت، دانشمندان به نوعی غامضیت و وحدانیت در کارکرد مغز با جهان خارج رسیده‌اند. مغز بر اثر اطلاعات حاصل از کنش انسان‌ها با محیط، خصوصیت مغزی خود را بازمی‌یابد و محیط نیز بر اثر دریافت سیگنال پردازشگری مانند مغز می‌تواند اطلاعات قابل معنایابی تولید کند.

اما درباره سازوکار، ما فکر کردیم جلساتی در قالب سمینارها، با اهداف محدود تشکیل دهیم و از صاحب‌نظران بخواهیم دیدگاه و یافته‌های خودشان را درباره موضوعی که به نحوی به علوم شناختی مربوط شود، در وقت کافی (یک‌ساعته) توضیح دهند. و بعد سایر افراد صاحب‌نظر، به نقد و بررسی سخن‌رانی بپردازند. ابتدا سعی شد که سخن‌رانی‌ها به شکل دیداری و یا شنیداری ضبط شود، اما بعد، از این کار صرف‌نظر شد. به جای آن، سعی شد که هر سخن‌رانی، حدود دو هفته قبل از ارائه، به کمیته یا هسته سمینارها ارسال شود تا از این طریق در اختیار سایر افراد قرار بگیرد. هدف، این بود که

افراد بتوانند وقت کافی برای مطالعه سخن‌رانی و احیاناً اعلام نظر داشته باشند. البته در مواردی به جای متن کامل سخن‌رانی، خلاصه‌ای از آن به کمیته ارسال شد. ولی پس از ختم جلسه سخن‌رانی، از سخن‌ران خواسته شد که هرچه سریع‌تر متن را در اختیار دفتر کمیته قرار دهد. مخصوصاً در این باره تأکید بر آن بود که از جانب حداقل یک نفر از صاحب‌نظران، نقدی برای سخن‌رانی یا متن سخن‌رانی نوشته شود. ما خوش‌حالیم که این فرایند را با موفقیت نسبی ادامه دادیم و اینک آماده‌ایم که پنج سخن‌رانی را به شکل مقاله، همراه با نقد آن‌ها در اختیار خوانندگان قرار دهیم.

این سخن‌رانی‌ها از سال ۱۳۸۷ آغاز شد و تاکنون ۲۲ سخن‌رانی انجام گرفته است. سخن‌رانی‌ها روزهای پنج‌شنبه همراه، گاه هر دو یا سه ماه، در سالن روان‌شناسی بیمارستان زهرا، ساعت ۹ تا ۱۲ تشکیل می‌شد.

مکتب‌های را نیز برای سخن‌رانی در نظر گرفتیم:

۱. سخن‌رانی درباره موضوعی خواهد بود که محقق خود در آن باره به تحقیق و نظریه‌پردازی پرداخته است و به نتایجی هرچند اولیه، دست یافته است. اصالت در تفکر و حقیقت‌مدف اصلی در این باره بود.

۲. این سخن‌رانی‌ها حتماً به شکل مکتوب تنظیم شود - با رعایت کلیه موازین و جوانب مقاله‌نویسی.

۳. هر سخن‌رانی، حداقل از جانب یک فرد صاحب‌نظر، مورد نقد و بررسی قرار گیرد.

۴. نویسنده پس از در جریان قرار گرفتن نقد، اگر پاسخی در آن باره دارد، آن را هم در مقاله خود منظور نماید.

در این مجموعه، به عنوان نخستین مجموعه، سخن‌رانی که به شکل مقاله تنظیم شده است، ارائه می‌شود. پس از هر مقاله، نقد و بررسی آن چاپ شده است. نظر اصلی ما این بود و این هست که این نقد و بررسی‌ها هرچه بیشتر، کامل‌تر شود. اما هنوز با این نظر فاصله داریم. مقاله‌های این مجموعه عبارت‌اند از:

مقاله اول: از قصه‌های مغز تا قصه‌های مردم: ساختار و کارکرد مغز به چه گونه

شالوده‌های فرهنگی را شکل می‌دهد (دکتر حمیدرضا نقوی)

مقاله دوم: شناخت: از حسن‌گریزی تا حسن‌آگینی و حسن‌آمیزی (دکتر حبیب‌الله

قاسم‌زاده)

مقاله سوم: تابلوی معنایی: دستاورد معنایی از تجربه وجودی پدیداری (دکتر کامبیز بدیع)

مقاله چهارم: از باور تا هذیان: نوشتاری درباره چه‌گونگی شکل‌گیری باورهای بیماران دچار پسیکوز (دکتر ونداد شریفی)

مقاله پنجم: در جستجوی صدای تیک‌تاک در مغز (دکتر علی‌اکبر نجاتی‌صفا)

امیدواریم بتوانیم سایر مجموعه‌ها را هم در اختیار خوانندگان قرار دهیم. در این‌جا لازم می‌دانیم از کمک‌های مؤثر و ره‌گشای جناب آقای دکتر تهرانی‌دوست، ریاست محترم بیمارستان روزبه و مدیر گروه روان‌پزشکی که خودشان نیز از سخنران‌های اصلی این سمینار بودند، تشکر کنیم. هم‌چنین از سرکار خانم ابراهیم‌خانی که به عنوان دست‌یار برنامه‌ریزی این جلسات را برعهده داشتند و نیز سرکار خانم میرعمارتی که کمک مؤثری در برگزاری این سمینارها کردند، و سایر همکاران مرکز روان‌شناسی بالینی و واحد سمعی و بصری بیمارستان روزبه، تشکر و سپاس‌گزاری می‌کنیم. و بالاخره از انتشارات ارجمند به مسئولیت چاپ و نشر این مجموعه را برعهده گرفت، تشکر می‌کنیم.

آیینیه سمینارهای مغز، شناخت و رفتار
بیست و نهمین سالگرد، حمیدرضا نقوی، ونداد شریفی

تهران، بهمن‌ماه ۱۳۹۱